

Silvana Vranić – Ivana Nežić

FONOLOŠKE NAPOMENE O GOVORU BROVINJA U ISTRI

dr. sc. Silvana Vranić – Ivana Nežić, Filozofski fakultet, Rijeka, prethodno priopćenje

UDK 811.163.42'282(497.5 Brovinj)

U članku su prikazani inventar i distribucija vokala, konsonanata i prozodijskih jedinica u govoru Brovinja u Istri. Prema tim se značajkama, uključujući i druge razlikovnosti različitih rangova ovjerene za ovoga istraživanja, potvrđuje pripadnost brovinjskoga govora čakavskomu narječju i podudarnost s labinskim govorima središnjega istarskoga poddijalekta ekavskoga dijalekta.

Ključne riječi: čakavsko narječje, ekavski dijalekt, središnji istarski poddijalekt, labinski govori, govor Brovinja, vokalizam, konsonantizam, prozodija

1. Dosadašnje spoznaje o govoru Brovinja¹

Prvim se dijalektološkim istraživanjima govora istarskih naselja blizih Brovinju mogu odrediti Beličeva u *Izveštaju Državnom Savetu o pribiranju dijalektološke građe, potpomognutom sredstvima iz "Velimirijanuma"*, u kojem govore južno od Labina pridružuje skupini *srednjeistarskih govora* u kojima je stražnji nazal **q* zamijenjen vokalom *o* ili diftongom kada je dug (1912: 240).

U knjizi je *Slavenski govori u Istri* Mieczysław Małecky skupinu centralnih čakavskih govora u Istri podijelio na žminjsko-pazinske, labinske i boljunske *dijalekte*, dakle, primijeni li se suvremena kroatistička dijalektološka terminologija, skupine govora. Govor Brovinja nije istražio, ali jest govore obližnjih mjesta imenom Sveta Lucija² i Diminić³. Kao značajku labinskih govora najbližih Brovinju izdvojio je diftonge podrijetlom od /a/

¹ Opis je govora Brovinja temeljen u prvom redu na istraživanjima provedenim za diplomsku radnju Ivane Repac, obranenu 2007. pri Odsjeku za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Rijeci pod mentorstvom Silvane Vranić.

² Domicilno stanovništvo rabilo je ovaj naziv, a inače je mjesto poznato pod imenom Skitača.

³ Do Drugoga svjetskoga rata naziv Diminići rabio se za gornji dio naselja, dok se donji dio zvao Sveti Lovreč. Nakon Drugoga svjetskoga rata čitavo se naselje naziva Diminićima da bi devedesetih godina prošloga stoljeća mjestu bilo vraćeno staro ime Sveti Lovreč Labinski.

i /o/, ekavski refleks *jata*, redukciju *finalnoga -l*, neizmijenjeno /*Ā*/ te nekoliko morfoloških značajki (2002: 48-54).⁴

Pavle Ivić je u *Prilogu poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske* od Brovinju prostorno najbližih labinskih naselja opisao i neke značajke govora Prkloga (1961: 202-210).

Janneke Kalsbeek u *Prilogu proučavanju vokalnih sustava sjeverozapadnih čakavskih govora u Istri* nije zabilježila podatke o govoru Brovinja, ali je identificirala jednoakcenatski sustav u južnim labinskim govorima naselja Diminići i Cerovica, od Brovinja udaljenih svega dva, odnosno desetak kilometara (1983: 251-252).

Silvana Vranić svojim je istraživanjima potvrdila da govor Brovinja spada u čakavske ekavske govore (2005: 38), u središnji istarski poddijalekt i u labinsku skupinu govora (2005: 334). U tom je mjesnom govoru utvrdila neke fonološke, fonetske, morfonološke, morfološke značajke; uz ostalo, važno za istraživanja koja su uslijedila, i stariji jednoakcenatski sustav (2005: 236).

Za terenskoga istraživanja Sanja Zubčić zabilježila je u Brovinju blizim dijalekto-loškim punktovima Skitače i Ravnih jednoakcenatski sustav sa starom distribucijom (2006: 142). Na temelju u literaturi dostupnih podataka i provedenih vlastitih istraživanja zaključila je da je na prostoru uskoga rta smještena između uvale Prklog i zaljeva Raše u tijeku ili je završen proces gubitka opreke po kvantiteti u naglašenim slogovima (2006: 98-99). Upravo je na tom području smješteno i Brovinje.

Marijan Milevoj u drugom izdanju *Rječnika labinske čakavice* navodi da se među labinskim govorima “uz obalu čakavica govorila od Ripende preko Rapca do Prtloga, Gore Glušići; Bartići ili Salakovci, dok je čakavica govor stanovnika Svete Marine, Drenja, Crni, Ravni, Škvaranske, Skitače i Brovinja, ali i sjevernijih Kranjci i Rogočane (...)” (2006: 14). No, prema opservacijama autorica ovoga članka u svim se govorima svih mjesta u kojima autor nije detektirao čakavizam, čakavizam provodi, što će, kada je riječ o govoru Brovinja, biti oprimjereno i u ovom članku.

⁴ Knjiga *Przegląd słowiańskich gwar Istrii* Mieczysława Małeckiego (Prace Komisji Językowej, 17, Polska Akademia Umiejętności, Kraków) objavljena je 1930. U ovom je članku korišteno izdanje te knjige što ga je 2002. objavilo Hrvatsko filološko društvo.

préku i *popréku*, u vezniku *ku*. U dijelu je zabilježenih primjera /o/ u slogovima pred naglašenim slogom neizmijenjen: *omírnzut, onipút, opocínut, otác, oženít*.

Finalni je vokal /i/ u infinitivu uvijek apokopiran, npr. *putít, raštřkat, skřbét, tréfit*.

Silabem /ɽ/ može biti naglašen i nenaglašen (u prednaglasnom i u zanaglasnom slogu), u početnom slogu, središnjem i dočetnom slogu, dok na početku i dočetku riječi za ovoga istraživanja nije zabilježen.

Tabela 2.

Naglašen	Nenaglašen	
	Prednaglasni	Zanaglasni
Břgod, břkat, gřdo, křf, přvi, smřt, střmina, třdo, raštřkat	břkón, břšive, hřvóski, křcát, přké, přšút, skřbét	nájprvo, ópřt

U početnom, središnjemu slogu, dočetnomu ili u jedinomu slogu ovjeren je između dvaju šumnika ili šumnika i sonanata /v/ (na dočetku riječi zbog obezvučenja [f]) i /m/, iza sonanata /v/ i /m/: *břkat, gřdo, raštřkat; hřvóski, přvi, křf, střmina; vřtét, vřtíc, smřt, úmřla*.

2.1.1.1. Ostvaraj vokalskih fonema

Vokal /o/ sporadično se ostvaruje kao [o], ali su zabilježene i dublete s [o] u istih primjera: [brót] uz [brót], [kól] uz [kól], [nóc] uz [nóc], A jd. [rǒbo], ali i A jd. [róbo].

Vokal /e/ sporadično se ostvaruje kao [e], ali su isti primjeri ovjereni i s neutralnim [e]: [lépo] uz [lépo], [nevréme] uz [nevréme].

Zabilježeni su i ostvaraji vokala /i/ kao [y], naporedo s [i] u istih primjera: [hodýt] uz [hodít], [premyslile] uz [premyslile].⁵

Silabem /ɽ/ realizira se monofonški.

2.1.1.2. Razvoj protojezičnih i starojezičnih⁶ vokalskih fonema

Starojezični se poluglas /ə/ (< */ɤ/, */ɥ/) reflektirao kao /a/: *césan, danás, dáska, mágla, otác*. Međutim, negdašnje dugo /a/ (< /ə/) zamijenjeno je vokalom /o/: *dón, Ozóm, popór, prošác, ugónj*; G mn. *ovóc*, 1. l. jd. prez. *són*. Među zabilježenim je primjerima ovjeren i *kedé* (< *kəde < *kɛde), u kojem je /ə/ reflektiran kao /e/.

⁵ Povećani broj alofona u pravcu zatvaranja upućuje na čakavsku tendenciju jake vokalnosti (Moguš, 1977: 21).

⁶ Termini protojezični i starojezični rabe se prema tumačenju u raspravi I. Lukežić (1999: 101-142).

Refleks je protojezičnoga i starojezičnoga *jata* (**ǣ*/ < **ě*/) u govoru Brovinja do-
sljedno ekavski: u korijenskim morfemima: *béli, beséda, célo, decá, délat, lépo, léto, mešát,*
mésto, mlekó, sméh, spóved, sušét, svečá, sémen, šlovék, vétar, vréme itd.; u tvorbenim
morfemima: u imenica: *koléno, kóren, kušér, nedélja* itd.; na dočetu infinitivne osnove
glagola: *imét, trpét, sedét, škrbét, zaprét*; u prezentskih osnova: 3. l. mn. prez. *živéjo*; u
reliktu morfema duala: *dvé*; u dočetnih morfema priloga: *dóle, góre, kedé, ókole, pókle,*
udé; u relacijskim morfemima: u D i L jd. imenica ž. r.: *bankíne, faméje, kalánice* ('cisterna',
'spremnik za vodu'), *Reké, stroné, žené*; u D i L jd. ličnih zamjenica *ja, ti* i povratne
zamjenice *se: mené, tebé, sebé*; u L jd. imenica m. i s. r.: *brége, krúhe, Labiné, sadiće, selé*;⁷ u
tvorbi komparativa: *bogatéji, staréji, slabéji*; u I jd. m. i s. r. riječi zamjeničke deklinacije:
gólen, drúgen, jenén, onén, sáken, séjnen, širóken, tén; u D mn. svih triju rodova riječi sa
zamjeničkom deklinacijom: *mlóden, násen, njíhoven, svojén, vén*; u G i L mn. svih triju
rodova riječi sa zamjeničkom deklinacijom: *dobréh, kokóveh, Lakóveh, mojéh, onéh,*
Pjántoveh, Staniševéh, téh, tvojéh; u I mn. svih triju rodova riječi sa zamjeničkom
deklinacijom: *drúgemi, dvémi, mojémi, onémi, témi, vémi*. Ikavski se refleks *jata* javlja
samo sporadično, u ograničenu broju primjera, rijetko unutar korijenskoga morfema
poput: *mihúr, pojídat se*; češće u tvorbenim morfemima: *obogátit se, podebelít se, premíslit,*
póli. Zadržana je i stara zamjena, odnosno preglasavanje fonema **ǣ*/ < **ě*/ u /a/ iza
palatala koja se provodila istodobno kad i mijena **ǣ*/ > /a/ iza palatala (Moguš, 1977:
35): *jádro, jála, pojále, jódan* (< *jadan*), *nožló* (< *njazlo*), *njádra*.

Protojezični i starojezični nazal **ǣ*/ zamijenjen je dvojako: vokalom /a/ prema
čakavskoj formuli (iza palatala /j/, /č/ i /ž/) u primjeru *zajík* (< *jazik*);⁸ vokalom /e/ u
položaju iza nepalatalnih konsonanata, ali i palatalnih: *déset, méso, pámet, pét, pošnét;*
jéšmik, žét.

Protojezični **ǫ*/, odnosno starojezični /*ǫ*/ zamijenjen je vokalima /o/ i /u/.
Zamjena **ǫ*/ > /o/ najčešća je i dosljedno se pojavljuje u sljedećim kategorijama: u A jd.
imenica ž. r.: *besédo, boršéto, kúčo, máčeho, njívo, štálo, vecéro, željo*; u A jd. zamjenica ž. r.:
mojó, nášo, svojó, tvojó; u A jd. pridjeva ž. r.: *danášnjo, hrvósko, lépo, staréjo, slabéjo, žívo*; u
3. l. mn. prez.: *cújo, míšlo, mórajo, peljójo, rédo, so, znójo*; u I jd. istih riječi ž. r.: *drúgo,*
korjéro, rámoniko, trukínjo. Drugi je refleks nazala **ǫ*/ kao /u/ zabilježen u korijenskim
morfemima: *múž, onipút, ruká, sušét, usénica, zúbi*; u nerelacijskomu morfemu **/nǫ/* u
glagola: *bušnút, opocínut, púknut, žvrnúť*; u prezentu glagola *biti: búden, búdes* itd.

Protojezični i starojezični slogotvorni fonem **/l̥/* dosljedno je zamijenjen vokalom
/u/: *búha, dúgo, obúć, pomús, vúna, súza*.

⁷ U L mn. imenica m. i s. r. u govoru Brovinja javlja se relacijski morfem /ah/, primjerice *Bróvnjah, dolcáh*, što potvrđuje tendenciju morfološkoga ujednačavanja na morfeme ž. r., svojstvenu i istarskim, ali i nekim sjevernočakavskim otočnim govorima.

⁸ Usp. i Vranić (2005: 178).

2.1.2. Konsonantski sustav (inventar i distribucija)

Konsonantski sustav govora Brovinja sadrži dvadeset i četiri fonema.

Sonanti			Šumnici			
<i>v</i>		<i>m</i>	<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>	
<i>j</i>	<i>r</i>	<i>n</i>	<i>t</i>	<i>d</i>		
<i>l</i>			<i>c</i>			
<i>ʎ</i>		<i>ń</i>	<i>č</i>			
			<i>ť</i>	<i>(đ)</i>	<i>ś</i>	<i>ž</i>
				<i>k</i>	<i>g</i>	<i>h</i>

Fonem /f/ najčešće se javlja u riječima stranoga podrijetla: *facolić* ('rupčić'), *famėja* ('obitelj'), *finit* ('završiti'), *fórši* ('možda') ili je rezultat promjene /v/ u /f/ na početku sloga, bilo središnjega ispred bezvučnih šumnika, bilo na kraju riječi (Vranić, 2005: 277): *ófce* (< *ovce*); *křf* (< *krv*), *plešif* (< *plešiv*). Javlja se i kao rezultat izmjene skupine /hv/: *fála* ('hvala'), *folit* ('hvaliti').

Fonem /č/ uslijed cakavizma⁹ gotovo se izgubio iz sustava. Mijena se /č/ > /c/ dosljedno provodi: *cá, cékat, céra, cetíri, cúda, cúť, cuvát, kljúc, níc, Škitáca, vécer*, osim u posuđenicama romanskoga podrijetla, kao što su, primjerice, *čénto* (u sintagmi *čénto in bóka*, od tal. *cento in bocca*), *čine* (od tal. *cinema*). U sustavu postoje i fonemi /ś/ i /ž/, koji se sporadično ovjeravaju kao [š] i [ž] te [s] i [z]: *mús, raštrkat, šešnájs*, jd. ž. r. glag. prid. rad. *slá, slabéji, smókvi, stróh, zasénit*, ali i *sédan, sír, sírota*, 1. l. jd. prez. *són, múški, pošínut, šlovék, šóldi; omřžne, ražbežát, zákón, žazídat, želja, ženska, živét, žustát*, ali i *zájno, zdólun, zdróvlje*, 1. l. jd. prez. *znón*, G jd. *múža, oženít, žbalját, živót*.

Rezultat jotacije skupina */dǰ/ i /dǝj/ sonant je /j/: *mláji, ráje, rojén, sáji, sláji, túje*. Palatalni eksploziv /đ/, zvučni parnjak bezvučnoga palatalnoga eksploziva /ť/, periferan je i ovjeren u leksemima stranoga podrijetla: *đír, đornál, óndel, padéla* ('svjedodžba') te u osobnim imenima: *Ándelo, Ándela, Díno, Dína*.

Skupine */tǰ/ i /tǝj/ jotacijom su dale /ť/:¹⁰ *facoliť, hódeť, hťi, kúta, máteha, mladít, nóseta, obút, próšte, pušťévat, sréta, vréti*.

Spirant /h/ dio je konsonantskoga inventara i čuva se u svim pozicijama: *hťi, hťit* ('baciti'), *hodít, húji* ('gori'), *láhko, máteha, sméh, stróh*. Zabilježeni primjeri pokazuju da je otpao u primjeru A jd. *ramóniko* ('harmonika') i u oblicima glagola *utét* 'htjeti': *utét*, mn. m. r. glag. prid. rad. *utéli*.

⁹ Cakavizmom se u literaturi drži izgovor fonema /c/ umjesto /č/, /z/ umjesto /ž/ i /s/ umjesto /š/ te izgovor /c/ umjesto čakavskoga /č/, /ž/ umjesto /ž/ i /z/ te /ś/ umjesto /š/ i /s/. Riječ je o svodenju dvaju ili triju konsonantskih nizova na jedan: na /c/, /z/, /s/ ili na /c/, /ž/, /ś/. Klasični cakavizam može biti i modificiran, ali modifikacije ne narušavaju osnovu pojave (Moguš, 1977: 66).

¹⁰ O artikulaciji *ť* v. Moguš (1977: 65).

Spirant /ž/ javlja se i u položaju u kojem se nije razvio afrikat /žj/: *žép*.

Svaki se konsonant može naći u početnom, središnjem i u dočetnom položaju u riječi.

Skupovi sastavljeni od dvaju sonanata na početku riječi mogući su kada je prvi član /v/ ili /m/: *vréti, vréme, vlósi, mljošný*.

Čuvaju se stare *j*-proteze, primjerice u riječima: *jés* (< **ěd-ti*), *jóko* (< **iako*), *jónci* (< **ionci*), *jóje* (< **iaje*), *jútro* (< **ituro*). Novija *j*-proteza ispred fonema /i/ (kao u primjerima *jigla, jime*) ovjerena u čakavskim ekavskim govorima na prostoru središnje Istre u govoru Brovinja nije potvrđena.¹¹

Fonem /g/ otpao je u primjeru *ušénica*. Zamijenjen je frikativom /h/ na dočetu finalnoga sloga: *bréh* (< *breg*), *bóh* (< *bog*), *snéh* (< *sneg*).

Zamjena nazalnoga sonanta /m/ sonantom /n/ provedena je: u gramatičkim morfemima: 1. l. jd. prez.: *cújen, nesón, son, znón*; u I jd. imenica m. i s. r.: *bródon, drévon, mladítón, mlekón*; u I jd. ostalih promjenjivih vrsta riječi m. i s. r.: *drúgen, kén, njín, mánon, tén*.¹² U leksičkim je morfemima takva neutralizacija ovjerena jedino u glavnih brojeva *sédan* i *ósan* te u imenici *srón* bez obzira na mjesto u rečenici.

Fonem /l/ (< -lǝ < *-lъ, *-lь) zadržan je na dočetu finalnoga sloga u N jd. m. r. (i A jd. m. r. za 'neživo') imenica i pridjeva: *apríl, facól, mižól, pakól, postól, vól; debél, kisel, tépal, vésel* te u prilogu *pól*; na dočetu unutrašnjega sloga: *kolcí, mélta, šóldi*. Utrnut je na dočetu jd. m. r. glag. prid. rad.: *bí, búšnu, bróni, déla, držó, fini, imé, ožení, peljó, priša, provljó, réka, šó, trpé, zidó, žvó, žustó* itd.

Sonant /v/ otpao je u slijedu iza šumnika ispred sonanta /r/ ili silabičnoga /r̥/ u istom ili u narednom slogu: *cetrták, cetrtí, sékrva, storít, trđo*. Inicijalno /v/ zadržano je ispred sonanata /l/ i /r/ u primjerima: *vlósi, vrána, vretenó*, a otpalo je pred sonantom /r/ u *robác*.

Palatali /l̥/ i /r̥/ rijetko se depalataliziraju: *faméja, prétel; jónci*.

Zvučni se šumnici gotovo dosljedno obezvučuju na apsolutnom kraju riječi: *gróp* (< *grob*), *rúp* (< *rub*), *zúp* (< *zub*); *brót* (< *brod*), *grót* (< *grođ*), *medvét* (< *medved*), *sušét* (< *sused*), *ubét* (< *ubed*), *níkat* uz *níkad*; *mrás* (< *mraz*), *múš* uz *múž*.

Promjena je /v/ u /f/ na dočetu sloga i na apsolutnom kraju riječi dosljedna: *ófca* (< *ovca*); *žíf* (< *živ*), *crf* (< *crv*).¹³

¹¹ Protetsko /v/ u novijem položaju u primjerima *vosca* i *von* zabilježila je za ranijega istraživanja S. Vranić (2005: 268).

¹² Gramatički morfem I jd. ž. r. imeničkih riječi je /o/: *trukínjo, korjéro, ženó, sestró, tó, drúgo*. Morfem /o/ u I jd. ž. r. rezultat je rane kontrakcije tipične za neke rubne dijelove čakavskoga ekavskoga dijalekta, susjednih im čakavskih govora, nekih kajkavskih i mnogih slovenskih govora (Vranić, 2005: 297, 301).

¹³ V. i primjere uz napomenu o fonemu /f/.

U skupini /št/ na dočetu riječi otpao je drugi član: *donés, jedanájs, jés, mús, prnés, šesnájš, víles*; u skupini /zd/ u jednakoj je poziciji nakon otpadanja drugoga člana /z/ zamijenjen bezvučnim /s/: *dóš*.

Otpadanje je konsonanata moguće u početnim konsonantskim skupinama: *cenica* ‘pšenica’, *čeljica* ‘čela’, *nožló* ‘gnijezdo’.

Slabi napetost konsonanata u zatvorenom slogu u sredini i na dočetu riječi: afrikat ili okluziv zamjenjuju se manje napetim frikativom: *Koromášno* (< *Koromačno*), *lášna* (< *lačna*), *máška* (< *mačka*), *oštá* (< *octa*), *póšne* (< *počne*); *bóh* (< *bog*), *láhko* (< *lakko*), *láhti* (< *lakti*), *nóhti* (< *nokti*), *žúhko* (< *žukko*); okluziv sonantom: *dvájsti* (< *dvadseti*); sonant /l/ manje napetim /j/: *pójka* (< *polka*); okluziv otpada: *hómo* (< *hodmo*), *hrvóski* (< *hrvotski*), *jená* (< *jedna*).

Metateza je zabilježena u primjerima: *ramóniko* (‘harmonika’), *zajík* (‘jezik’).

Ovjerena je rotacizam u prezentskoj osnovi glagola *moť* (< **mogti*): *móren, móreš, móre, móremo, mórete, móro*.

Stara protojezična skupina */čr/ izmijenjena je u /cr/ kao rezultat cakavizma: *crépnja, créšnja, crf, crníka, crno*.

Protojezične konsonantske skupine */skj/ i */stj/ te njihove starojezične inačice /skəj/ i /stəj/ dosljedno su rezultirale skupinom /št/: 3. l. jd. prez. *íšte, nátašte, prošte*, 3. l. jd. prez. *stíšte, šíromáščina, ugnjíste*. Ovjerena je i skupina /št/ podrijetlo koje je dvojako: od skupine /st/ u posuđenicama iz talijanskoga jezika: *oštarija* (‘gostionica’), *štajón* (‘sezona’), *štrmác* (‘madrac’), *štufát* (‘dosaditi’), te od stare skupine /čt/: *poštén*.¹⁴ U posuđenicama su ovjerene i skupine /šk/ i /šp/: *škafetín* (‘ladica’), *škátulica* (‘kutijica’), *škóda* (‘šteta’), *špórak* (‘prljav’), *špórat* (‘štedjeti’). Protojezične skupine */zgj/ i */zdj/ te starojezične skupine /zgəj/ i /zdəj/ prate rezultat skupine */đj/: *móžljeni, grójze*.¹⁵

Razvoj je prefiksa /və/ (< */vь/, */vь/) različit: nakon gubitka poluglasa otpao je i prvi član: ispred šumnika ili ispred sonanta (*céra, sákamor, sáki, sé, séga, séjno, stát se, šenác, zét; núk, nútra*); prvi je član otpao nakon pune vokalizacije poluglasa u primjeru *Ozóom*; a izmijenjen je u /u/ ispred šumnika ili ispred sonanta: *ubít, udovíca*; jd. m. r. glag. prid. rad. *úmra*.

U prezentskoj je osnovi nekoliko glagola koji potječu od glagola *iti* (< **id-ti*) prvi vokal prešao u /j/: *nójdeš, újdeš*, dok je u primjeru *pójšeš* okluziv /d/ otpao.

Iz ishodišnojezičnih oblika *izə* < **izь* i *sə* < **sь* razvio se prefiks i prijedlog *ž* i njegova pozicijski uvjetovana inačica *š*: jd. m. r. glag. prid. rad. *žbúdi, zdólun, zgojít, žgorét, žletét, zmérit, zmešát, zmlotít; škopát, škús*, jd. m. r. glag. prid. rad. *špéka, sprožnit, strpét, štúć; z Bróvnji, ž drúgega, z Reki; ž bóndi, z bródon, ž decámi, ž drúgen, ž njín, ž njími, z onó, ž ovcámi, z rámoniko; s kén, š kórjero, s námi, š puštélji, s tén, s témi, s trukínjo*. U malom je broju primjera zadržan i ishodišnojezični prijedlog *vi* < **vy*: *vibirat, víles, vínet, vinjévat*.

¹⁴ Usp. Mogaš (1977: 83).

¹⁵ Takav je lik nastao metatezom rezultata jotacije /zj/.

2.1.2.1. Ostvaraj konsonantskih fonema

Fonemi /ž/ i /š/ sporadično se ostvaruju kao alofoni [ž] i [š] te [z] i [s].¹⁶

Zvučni okluziv /g/ može se ostvariti i kao zvučni velarni frikativ [ɣ]:¹⁷ *Břȳod, bóȳu* uz *bógu, dúȳo* uz *dúgo, ȳóli* uz *góli, ȳóre* uz *góre, láȳlje* uz *láglje*.

2.1.3. Napomena o naglasnom sustavu

Govoru Brovinja svojstven je stariji¹⁸ jednoakcenatski sustav na razini jezika, dok je na razini govora ovjeravan jednom naglasak jedne, a potom druge kvantitete.¹⁹ U naglasnom su inventaru dva prozodijska elementa: naglasak (á) (s razlikovnim obilježjem oprekom po silini, tj. s oprekom naglašenost / nenaglašenost) i nenaglašena kračina (ä). Naglasak mogu nositi svi vokali i silabem /ɤ/.

Raspodjela je prozodijskih jedinica slobodna, odnosno svaka od njih može stajati na početnom, središnjem i dočetnom slogu u riječi, a stara su mjesta naglasaka dobro uočavana (v. Tabela 1 i Tabela 2).

2.2. Klasifikacija govora Brovinja

2.2.1. U govoru su Brovinja potvrđene značajke najvišega ranga razlikovnosti²⁰ čakavskoga narječja.

Zabilježeni su oblici zamjenice *ča*, npr. upitna i odnosna zamjenica za značenje ‘neživo’: *Sadá je onámo... ca je bílo onó?, ...ca je kí imé béše se obúklo..., Góre je bílo žito, ceníca, kumpír ca so ljúdi stávíli..., Ca čemo téé?, A pítaj me ca šon céra jála!, Znóš ca?; neodređena zamjenica za značenje ‘neživo’ (‘išta’, ‘nešto’, ‘bilo što’, ‘štogod’):²¹ *...mí béšmo co pojále ku je bílo..., Já, t’eš i tí co snímat, réš!; veza upitne zamjenice ča s prijedlozima: Zoc je tó stóri?, Poc ste šlí támo?; zamjenica nič, odnosno lik nic u značenju ‘ništa’: Takó pomálo šmo hodíle tu po céste i, fála Bógu, šmo ší dobró pasáli prké ní bílo váljda níc., I oní béšo z ramóniko prišli na Bróvnji prké Koromášnen ni bílo mlódeh ni níc.; zamjenica cegof: Cegóf je ta utrók?**

¹⁶ V. primjere uz napomenu o cakavizmu.

¹⁷ Usp. Vranić (2005: 285).

¹⁸ Govori se sa starijom distribucijom od govora sa starom distribucijom razlikuju samo vrstom naglasaka, stoga se u ovu skupinu uključuju i mjesni govori s dokinutom oprekom po kvantiteti na naglašenim vokalima. Usp. Zubčić (2006: 142).

¹⁹ Usp. Vranić (2005: 236).

²⁰ Razlikovni kriteriji u dijalektologiji nemaju jednaku vrijednost. Značajke su najvišega razlikovnog ranga (alijeteti) one jezične činjenice koje “su svojstvene cijelomu jednomu narječju kao jezičnomu podsustavu unutar jezičnoga sustava, i ni jednomu drugomu” (Lukežić, 1998: 14).

²¹ Vokal je te zamjenice u mnogim sjevernočakavskim govorima pod dugim naglaskom, dok je vokal upitne i odnosne zamjenice pod kratkim naglaskom. I u govoru je Brovinja potvrđen utjecaj kvantitete negdašnjega dugoga vokala /ā/ na kvalitetu današnjega /o/.

Osim u liku zamjenice *ča*, čakavska je puna nepreventivna vokalizacija potvrđena i u primjerima: *máša*, *málin*, *Ozóm*, *zámen*; *kedé*. S uvećanim brojem vokalskih fonema i alofona u pravcu zatvaranja primjeri pune nepreventivne vokalizacije pridonose čakavskoj tendenciji pojačane vokalnosti.

Dvojakim refleksom protojezičnoga i starojezičnoga nazala */ɛ/ te dosljednim ekavskim refleksom protojezičnoga i starojezičnoga jata (* /ɛ/ < */ě/) u leksičkim i u gramatičkim morfemima govor Brovinja je također dijelom čakavskoga narječja.

Konsonantski sustav pokazuje osobitosti svojstvene čakavskom narječju: nepostojanje afrikata /ž/, /đ/ je periferan fonem a odraz je jotacije u skupinama */d̥j/, /d̥j/ sonant /j/, izmjenu šumnika u zatvorenu slogu, cakavizam drugoga tipa bez /č/, ali sa /š/, /ž/, redukciju fonema /l/ na dočetu sloga u jd. m. r. glag. prid. rad.

Ovjereni su i čakavski likovi pomoćnoga glagola *bit* za tvorbu kondicionala: *bin* (*I tó bin nje reklá anke danás.*), *biš* (*Biš mi prišla jútře tó storít?*), *bi* (*So ga žvóli ku bi priša tá fóran zidát njen.*), *bimo* (*A danás ca bimo se fórsi najodíli da bi mi šlá nevésta bez múža?*), *bite* (*Bite co pojále?*), *bi* (*Múški bi nas vájka toćivali.*).

2.2.2. Govoru Brovinja svojstvene su i čakavske jezične značajke nižega hijerarhijskoga ranga razlikovnosti:²² zatvaranje kratkoga /o/ u /u/ u slogovima pred naglašenim slogom; odraz jotacije u skupinama */t̥j/, /t̥j/; rezultati jotacije u skupinama */sk̥j/, */st̥j/, */zd̥j/, */zg̥j/ i u sekundarnim skupinama; konsonantske skupine /šk/, /šp/, /št/ u posuđenica; zadržan fonem /l/ na dočetu sloga u imenica, u jd. m. r. prid. i na dočetu priloga te na dočetu unutrašnjega sloga riječi; prefiks *v̥b- > v̥b- dao je /u/ ili je nakon gubitka poluglasa otpalo i /v/; sonant /v/ u skupinama je u slijedu s /r/ ili /r̥/ u istom ili u sljedećem slogu otpao; rotacizam u prezentskoj osnovi glagola *moć*; prijelaz dočetnoga /m/ u /n/; skupina /jd/ u prezentskoj osnovi glagola izvedenih iz glagola *iti* i apokopirani infinitiv.

Utvrđenim značajkama govor Brovinja pripada čakavskom narječju, a usporede li se podatci izneseni u točki 2.1. u ovom članku s u literaturi dostupnim podacima o dosad uglavnom pregledno istraženim labinskim idiomima,²³ i labinskoj skupini središnjega istarskoga poddijalekta ekavskoga dijalekta.

²² Jezične značajke nižega ranga (alteriteti) razlikovne su činjenice "koje mogu biti svojstvene dvama, pa i trima narječjima na njihovoj apstraktnoj razini, ali se ne javljaju u svakoj njihovoj apstraktnoj ili konkretnoj sastavnici" (Lukežić, 1998:14).

²³ V. Vranić (2005: 334).

LITERATURA:

- ANIĆ, Vladimir (et al.) 2002: *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Novi Liber, Zagreb
- BARIĆ, Eugenija (et al.) 1997: *Hrvatska gramatika*, Školska knjiga, Zagreb
- BELIĆ, Aleksandar 1912: Izveštaj Državnom Savetu o pribiranju dijalektološke građe, potpomognutom sredstvima iz "Velimirijanuma", *Godišnjak SKA*, 26, 221-259.
- Fonološki opisi srpskohrvatskih / hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opšteslovenskim lingvističkim atlasom*, ANUBiH, Sarajevo, 1981.
- HOUTZAGERS, Hubrecht Peter 1985: *The Čakavian Dialect of Orlec on the Island Cres*, Rodopi, Amsterdam, Introduction, Phonology, 1-41.
- IVIĆ, Pavle 1961: Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske, *Godišnjak Filozofskoga fakulteta u Novom Sadu*, 6, 191-212.
- KALSBECK, Janneke 1983: Prilog proučavanju vokalnih sustava sjeverozapadnočakavskih govora u Istri, *Dutch Contributions to the Ninth International Congress of Slavists (Studies in Slavic and General Linguistics 3)*, 247-264.
- KALSBECK, Janneke 1998: *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria*, Rodopi, Amsterdam – Atlanta, Introduction, Phonology, 1-62.
- LUKEŽIĆ, Iva – TURK, Marija 1998: *Govori otoka Krka*, Libellus, Crikvenica
- LUKEŽIĆ, Iva 1998: *Govori Klane i Studene*, Libellus, Crikvenica
- LUKEŽIĆ, Iva 1999: Razvoj i uspostava hrvatskoga jezika u starijim razdobljima, *Fluminensia* 1-2, 101-142.
- MAŁECKI, Mieczysław 2002: *Slavenski govori u Istri*, Hrvatsko filološko društvo, Rijeka
- MILEVOJ, Marijan 2006: *Gonan po nase. Rječnik labinske čakavice*, Mathias Flacius, Labin
- MOGUŠ, Milan 1977: *Čakavsko narječje. Fonologija*, Školska knjiga, Zagreb
- RIBARIĆ, Josip 2002: *O istarskim dijalektima*, Josip Turčinović d. o. o., Pazin
- VRANIĆ, Silvana 2005: *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*, Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za kroatistiku, Biblioteka časopisa Fluminensia, Rijeka
- ZUBČIĆ, Sanja 2006: *Akcentatski tipovi imenica i glagola u sjeverozapadnim čakavskim govorima (dijakronijski i sinkronijski aspekt)*, doktorska disertacija u rukopisu, Filozofski fakultet u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Rijeka

SUMMARY

Silvana Vranić – Ivana Nežić

PHONOLOGICAL REMARKS ON THE BROVINJE IDIOM (ISTRIA)

The paper gives an overview of the inventory and the distribution of vowels, consonants and prosodic units in the Brovinje idiom (Istria). On the basis of these characteristics, and other distinctions that were confirmed during this research, it is confirmed that the Brovinje idiom belongs to the Čakavian dialect and that there is great similarity between this idiom and the Labin idioms of the central Istrian subdialect of the Ekavian dialect.

Key words: *Čakavian dialect, Ekavian dialect, central Istrian subdialect, Labin idioms, Brovinje idiom, vowels, consonants, prosodic units*